

ДІЯЛЬНІСТЬ УГОРСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ НА ЗАКАРПАТТІ (1991 - 2002)

Національно-культурні товариства (НКТ) – це громадські організації, головна мета яких представництво, захист і забезпечення інтересів національних меншин. НКТ є невід'ємною складовою частиною громадянського суспільства. В ст.15 Закону України «Про національні меншини в Україні» сказано, що державні органи мають сприяти діяльності національних громадських об'єднань, які діють відповідно до чинного законодавства.

Національні громадські об'єднання мають право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади відповідно до Конституції України, Законів про вибори народних депутатів України. Національно-громадським об'єднанням надається право вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з громадськими об'єднаннями за межами України та одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій [11].

Станом на 1 січня 2001 р. на Закарпатті діяло 485 осередків національно-культурних товариств угорців, з них 12 обласних, 72 міських та районних, 400 сільських [16, 15–30].

Серед 11 угорських національно-культурних товариств більшість є маловідомими організаціями, які нічим себе практично не проявили і, звичайно, що їх рейтинг є низьким. До таких товариств слід віднести: Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників, Спілку угорських журналістів Закарпаття, Закарпатську угорську асоціацію скаутів, Спілку угорських бібліотекарів Закарпаття, Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я, Спілку угорських підприємців Закарпаття.

Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників засноване 14 квітня 1999 р. Фіксована кількість членів організації 90 чол. Діє під патронатом Закарпатського угорськомовного наукового товариства. Головними завданнями товариства є: сприяння самоорганізації і розвитку студентів та молодих науковців; сприяння організації та здійсненню наукової діяльності, спрямованої на розширення зв'язків між Україною та Угорщиною; розробка і реалізація науково-практичних та культурних заходів тощо. Організація окремих джерел фінансування не має, а відтак активної діяльності не проводить.

Спілка угорських журналістів Закарпаття була зареєстрована 8 червня 1998 р. Вона має обласний статус, фіксована кількість членів організації 86 чоловік. Друкованого органу організація не має, хоча більша частина членів Спілки є кореспондентами угорськомовних газет області та Закарпатського облтелерадіокомітету. Спілка активно займається аналізом стану закарпатської угорської преси, радіо, телестудії, їх розвитком; організацією курсів підвищення кваліфікації журналістів; встановленням тісного співробітництва та робочих зв'язків з колегами із сусідніх країн тощо. Не маючи суттєвих джерел фінансування, організація себе нічим особливим на теренах області не проявила.

Закарпатська угорська асоціація скаутів була зареєстрована 18 березня 1996 р. Фіксована кількість членів організації 500 чол. Фінансується з пожертвувань та міжнародних грантів. Має періодичний журнал «Ньомкерешев» («Слідопит»). З моменту створення організації надає посильну допомогу угорській молоді в організації

дозвілля, через міжнародні організації бере участь у різних молодіжних заходах, веде виховну роботу через спорт, туризм, навчання.

Спілка угорських бібліотекарів зареєстрована на Закарпатті 27 грудня 1994 р. Незважаючи на те, що організація одна з найстаріших в області, її діяльність також є малопомітною. Фіксована кількість членів організації 124 чол. Діяльність організації передусім спрямована на збереження і пропаганду угорськомовної літератури, сприяння підготовці та перепідготовці бібліотечних кадрів, розвиток співробітництва бібліотек України і зарубіжних країн. З цією метою Товариство систематично проводить місцеві та міжнародні конференції і семінари по обміну досвідом роботи, тісно співпрацює із спілкою бібліотекарів Угорщини.

Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я (5 травня 1996 р.). Фіксована кількість членів організації 94 чол. Друкованого органу та власного офісу не має. Діяльність організації в основному поширюється на підтримку зв'язків у професійній сфері: проводить масово-роз'яснювальну роботу серед угорського населення по впровадженню здорового способу життя; надає допомогу в організації вдосконалення професійної та морально-етичної підготовки медпрацівників-угорців; організація, збір благодійних пожертвувань.

Спілка угорських підприємців Закарпаття зареєстрована 23 липня 1997 р. Фіксована кількість членів 105. Головними завданнями діяльності є: активізація господарської діяльності угорців Закарпаття; відкриття банку для угорських підприємців; сприяння створенню нових підприємств; сприяння утворенню нових робочих місць.

Таким чином, охарактеризовані вище товариства активної участі в суспільно-політичному житті краю не приймають, виходячи з цілого ряду причин. По-перше, обмежені фінансові можливості. По-друге, відсутність розгалуженої структури і невелика кількість членів. По-третє, специфічні програмні завдання.

Дещо більш помітними в угорському середовищі та і загалом на Закарпатті є Закарпатське угорськомовне наукове товариство та Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство.

Закарпатське угорськомовне наукове товариство зареєстроване 6 травня 1993 р. Фіксована кількість членів організації 79 чол. Організація видає щорічний бюлетень «Вісник Закарпатського угорськомовного наукового товариства». Окремого приміщення Товариство не має, а тому працює на базі Центру гунгарології УжНУ. Очолює організацію Лизанець Петро Миколайович. Незважаючи на невелику кількість членів, Товариством зроблено суттєвий внесок для розвитку угорської меншини краю. По-перше, члени Товариства, а це як правило науковці – доктори, кандидати наук, систематично аналізують соціально-економічне становище в області, виступаючи з відповідними лекціями. По-друге, члени Товариства проводять постійну роботу з метою розширення наукових зв'язків між Україною, Угорщиною та іншими країнами. По-третє, Товариство бере участь в організації та проведенні наукових конференцій, симпозіумів, нарад та наукових поїздок. По-четверте, вагомим внеском Товариства у справи угорської меншини є видавнича діяльність. Членами Товариства видана велика кількість різноманітної наукової, історичної, навчальної літератури угорською мовою. Насамперед, слід відмітити тритомну монографію про українсько-угорські міжмовні контакти, двотомний «Атлас угорських говорів Закарпаття», угорсько-український словник та ін. Всього кафедрою угорської філології та Центром гунгарології видано близько 100 книг з питань науки, підручників та навчальних посібників і понад 700 наукових статей з багатогранного життя угорців Закарпаття [15, 95].

Науковці Закарпатського угорськомовного наукового товариства провели значну дослідницьку роботу по відновленню історичних назв населених пунктів, де компактно

проживає угорське населення. Верховною Радою України вже затверджено близько 50 запропонованих Товариством і Центром гунгарології історичних назв населених пунктів [15, 96].

Центром гунгарології було проведено 9 міжнародних наукових симпозиумів, матеріали яких опубліковані 9 книжками загальним обсягом понад 150 др. арк.: «Угорська культура у загальноєвропейському контексті» (1991), «Мовні, літературні та етнокультурні взаємозв'язки у Карпатському регіоні» (Матеріали III Міжнародного симпозиуму гунгарологів, 1995 р.), «Міжмовні та міжлітературні контакти: теорія і практика» (2000 р.) та ін.

Слід відмітити, що з 79 членів Товариства – 36 докторів і 43 кандидати наук [15, 98].

Отже, оскільки членами Закарпатського угорськомовного наукового товариства є виключно представники інтелектуальної праці, еліта угорської національної меншини, то і діяльність його, відповідно, є у всіх відношеннях виваженою, толерантною і цілеспрямованою.

Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство (ЗУПТ) утворене 26 лютого 1996 р. Товариством видається періодичний журнал для вчителів «Кезоктоташ» («Освіта»), який виходить 3 рази на рік та дитячий журнал «Ірка» («Зошит»), який виходить 4 рази на рік. Фіксована кількість членів організації 1200 чол., переважно педагогічні працівники навчальних закладів з угорською мовою навчання. Фінансується організація з членських внесків та міжнародних грантів. У 1999 р. за кошти міжнародного гранту Товариство придбало в м.Берегово окреме приміщення. Лідери Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства активно виступають за автономний статус шкільництва з угорською мовою навчання на Закарпатті. У даному аспекті перш за все йдеться про утворення в структурі ОДА (в управлінні освіти) спеціального відділу, який би безпосередньо керував системою освіти в школах з угорською мовою навчання. Це питання неодноразово піднімалось на зустрічах Змішаних українсько-угорських комісій, а відтак мало дещо заполітизований характер.

Обґрунтування даної проблеми можна знайти у колективній монографії, однією з авторів якої є голова ЗУПТ І.Орос – А.Берегсасі, І.Черничко, І.Орос «Мова, освіта, політика». В роботі авторами проаналізована угорськомовна система освіти і, виходячи з того, що в угорськомовних школах не вистачає підручників, фахівців, існує ряд інших специфічних проблем – робиться висновок про необхідність угорської автономної системи освіти. В даному випадку слід бути послідовним до кінця. Якщо лідери ЗУПТ та ряду інших товариств ставлять питання про автономію освіти, то їм потрібно автоматично зняти питання про здачу вступних іспитів на угорській мові до ВУЗів в Закарпатській області. Але, загалом діяльність ЗУПТ все ж таки має культурно-освітній характер. Основними напрямками діяльності Товариства є: створення мережі середньо-спеціальної та вищої освіти з угорською мовою навчання; активне підтримання і сприяння лібералізації системи освіти; займається аналізом і оцінкою проблем угорських навчальних закладів, надає їм професійну та орієнтаційну допомогу.

Особливу увагу приділяє аналізу проблем угорськомовних шкіл в місцях некомпактного проживання угорців. Свідченням того, що невіршених проблем в даному аспекті на Закарпатті ще багато, є конфлікт навколо угорськомовної школи в м.Хуст. Хустською міською радою було прийнято рішення про недоцільність існування та закриття угорськомовної школи. Крапку в цьому конфлікті поставив Верховний Суд України, згідно з рішенням якого школа залишиться і надалі угорськомовною [24].

Щорічно ЗУПТ проводить 12 предметних олімпіад, конкурс шкільних драматичних гуртків, конференцію на тему «Проблеми й перспективи угорськомовної освіти на Закарпатті», організовує літні табори відпочинку, гуртки рідної мови для

дітей, які вивчають угорську мову факультативно, гуртки народних танців та пісень тощо.

Товариство вносить свої пропозиції щодо вдосконалення роботи навчальних закладів з угорською мовою навчання, бере активну участь у роботі Центру координації діяльності угорськомовних навчальних закладів, створеного при управлінні освіти облдержадміністрації.

Найбільш чисельними і найбільш впливовими національно-культурними товариствами угорської меншини області є: Товариство угорської інтелігенції Закарпаття (ТУІЗ), Форум угорських організацій Закарпаття (ФУОЗ) та Товариство угорської культури Закарпаття (ТУКЗ).

ТУІЗ та ФУОЗ виникли в результаті процесів дезінтеграції, які стали відчутними в ТУКЗ з 1992 р. Суттєва впливовість цих організацій обумовлена наступними чинниками: високий рівень структурованості організацій; участь у політичному житті, насамперед, виборах до місцевих та центральних органів влади; фінансові надходження з різних благодійних фондів Угорської республіки.

Товариство угорської культури Закарпаття органами юстиції області було зареєстровано 6 грудня 1993 р. В даному випадку, як і раніше, автором вказується дата перереєстрації об'єднань громадян після прийняття Закону України «Про об'єднання громадян в Україні». Спільно з Закарпатською обласною радою та обласною державною адміністрацією Товариство є співзасновником обласної газети «Карпаті і газ со» («Карпатське слово правди») угорською мовою. Фіксована кількість членів організації 22 000 чоловік, які об'єднані понад 100 первинними осередками. Фінансується організація з членських внесків, пожертвувань, а також благодійними фондами Угорщини (в основному фондом Йєша).

«Товариство, – записано в програмних документах, – сприяє реалізації особистих і колективних прав угорців Закарпаття, вносить пропозиції до проектів законів України, що стосуються національних питань, бере активну участь в організації та у відзначенні національних свят, а також історичних ювілеїв угорського народу» [16, 17].

За формою і методами своєї діяльності ТУКЗ відповідає політичній організації, зосереджує основну увагу на політичних питаннях, бере активну участь у виборах народних депутатів у Верховну Раду України, підтримує ідею надання угорцям національно-територіальної автономії у вигляді адміністративно-територіальної одиниці під назвою «Притисянський район».

Активну діяльність Товариство розпочало з 1990 р. Створено ТУКЗ 26 лютого 1989 р. [13]. 4 травня відбулася конференція цього Товариства, де вже було заявлено про необхідність створення автономного округу із центром у м.Берегово. На засіданні була зроблена оцінка виборів до ВР України і було відмічено, що вперше за останнє десятиліття угорці не мають свого депутата в республіканському парламенті. Головою Товариства на цій конференції було обрано викладача УЖДУ Ш. Фодо, відповідальним секретарем Ю.Дупку [12]. На думку Ю.Дупки, “з утворенням ТУКЗ закінчився важкий період в житті закарпатських угорців і розпочався новий” [28].

Діяльність ТУКЗ в 1990–1994 рр. слід розглядати у контексті політичних процесів, які відбувалися в Україні та на Закарпатті. Незважаючи на те, що в грудні 1991 р. на Всеукраїнському референдумі закарпатці проголосували за підтвердження проголошення незалежності, на Закарпатті ще тривалий час домінують у суспільно-політичному житті автономістські тенденції. Обласне керівництво на початку 1992 р. підготувало проект Закону України «Про спеціальну самоврядну адміністративну територію Закарпаття» [18], Берегівська районна рада народних депутатів підготувала проект Закону України «Про угорський автономний територіальний округ» [19], а

«Общество Карпатських русинів» загалом вимагало утворення нової карпаторуської держави [29].

В цих умовах ТУКЗ виступило ініціатором утворення Демократичної Ліги національностей Закарпаття (ДЛНЗ), яка об'єднала 7 національно-культурних товариств області. У Програмній заяві, прийнятій на Установчому Конгресі Ліги 27 жовтня 1991 р. в м.Ужгород, було сказано, що Ліга послідовно виступає за надання Закарпаттю спеціального самоврядного статусу, в межах якого кожна меншина краю має право на утворення власної національно-територіальної автономії [20]. Слід відмітити, що не приєднались до ДЛНЗ представники румунської меншини краю, яка є однією з найбільших в області. Голова Соціально-культурного товариства румунів Закарпаття ім.Кошбука В.Марина з цього приводу чітко заявив, що «різкі вимоги Лігою автономії Закарпаття якраз і стримали нас від вступу до неї»[22].

На думку автора, зростання автономістських тенденцій було частково спровоковане і центральною владою, яка, прийнявши ряд важливих документів, гарантувала в них право національним меншинам на утворення автономних територіальних одиниць. Це, насамперед, Декларація про державний суверенітет України [4] та Декларація прав національностей України [5].

Голова ТУКЗ Ш.Фодо в інтерв'ю кореспонденту «Срібної Землі» відносно того, що на деяких державних установах Закарпаття висять угорські прапори сказав наступне: «Не приховую, у жодній із держав подібного не дозволяється. Україна у ставленні до національних меншин йде попереду» [25].

Українофільські організації, об'єднані в Українську народну раду Закарпаття (ЗКО НРУ, ЗО УРП, ЗО ДемПУ та ін.), виступили категорично проти всякого роду автономістських тенденцій в краї, а керівництво обласної організації Рух 3 березня звернулося до Верховної Ради з проханням не розглядати питання створення в краї угорського автономного округу, оскільки це загрожує територіальній цілісності України [29, 79-80]. Таким чином, боротьба за утворення угорської автономної територіальної одиниці була консолідуючим чинником у діяльності ТУКЗ. Після того, як наприкінці 1992 р. це питання не було підтримане на сесії обласної ради і відхилене як таке, що потребує доопрацювання, ТУКЗ вийшло з Демократичної ліги національностей Закарпаття, а в самому Товаристві почали спостерігатись розкольницькі тенденції. Саме це було однією з головних причин розколів в ТУКЗ. Тому в даному випадку аж ніяк не можна погодитись з професором І.Миговичем, який пише, що політичні лідери угорської національної меншини виявились нездатними висунути конструктивні гасла, а активність угорської меншини використовували для задоволення власних вождистських амбіцій [17, 52]. Національно-культурні товариства угорської меншини він називає «політичними гуртками» для захисту амбіцій марнославіх лідерів і т. д.

Організаційно розкол в ТУКЗ почав оформлятися вже на III конференції, яка відбулася 7 березня в м.Ужгород. На конференцію з'їхалося 385 делегатів з районів, політичні і культурні діячі з Угорщини, Німеччини, Казахстану і т.д. На цій конференції було висловлено цілий ряд зауважень її лідеру Ш.Фодо щодо організації роботи ТУКЗ: зменшення чисельності організації; забезпечення угорського населення області літературою і періодикою, яка видається в Угорщині; використання фінансів, які надходять з Угорщини; керівництво не цікавиться проблемами первинних організацій і т.д.

Ш.Фодо, відчуваючи розкольницькі тенденції, запропонував свій варіант нового Статуту Товариства. Частина депутатів залишила зал засідань, не прийнявши участі в голосуванні. В результаті прийняття нового статуту була ліквідована посада відповідального секретаря, утворений секретаріат з 5 чоловік і розпущені робочі комісії

по спеціальностях. Протестуючи проти недемократичних методів голови, відмовився від посади заступника М.Товт (пізніше він повернеться на цю посаду) [14, 20].

10 вересня 1993 р. було утворене Товариство угорської інтелігенції Закарпаття (ТУІЗ), яке очолив один із колишніх лідерів ТУКЗ Ю. Дупка. Фіксована кількість членів організації 1500 чоловік. ТУІЗ отримало від ОДА приміщення для проведення своєї статутної діяльності. Організація фінансується з членських внесків, благодійних пожертвувань, в основному фондами Угорщини. ТУІЗ в основному займається організацією культурних заходів, однак значну увагу приділяє соціально-економічним питанням. Першочергове завдання Товариства – створювати сприятливі умови для творчої праці кваліфікованих кадрів, підвищення загальноосвітнього, культурного та економічного рівня населення краю, підтримувати здібну молодь. З цією метою успішно функціонують Агентство підтримки підприємництва, Об'єднання прикордонних органів самоврядування Закарпаття, Інститут підвищення кваліфікації фахівців різних галузей. Зазначені заклади мають назву Ужгородської економічної академії, які діють у тісній співпраці з Фондом «Нове рукостискання» (Угорщина), Сільськогосподарським інститутом м.Ніредьгаза [10; 16].

Одним із важливих досягнень організації, – вважає її голова Ю. Дупка, є створення Об'єднання прикордонних органів самоврядування, яке охоплює близько 70% населених пунктів Закарпаття з переважно угорським населенням. Через цю організацію ми можемо надати допомогу сільським та селищним головам, через цю організацію населені пункти можуть вести пошук та підтримувати дружні контакти із органами самоврядування в Угорщині, Словаччині та Румунії [7, 59; 10].

Організація не має задекларованих політичних цілей, а в сфері суспільно-політичної діяльності основну увагу приділяє захисту і репрезентації інтересів угорців (в першу чергу інтелігенції), що проживають в області, на обласному, всеукраїнському та міжнародному рівнях.

Подальший розкол в ТУКЗ відбувається після проведення виборів до місцевих органів влади та до Верховної Ради України 1994 р. На початку вересня 1994 р. була утворена організація Форум угорських організацій Закарпаття (ФУОЗ). Органами юстицію області вона була зареєстрована 25 жовтня 1995 р. Форум на федеративних засадах об'єднує 25 угорських організацій області [16, 22]. Виконуючий обов'язки ФУОЗ А.Далмай в інтерв'ю газеті «Срібна Земля» сказав: «ми нікого силоміць до Форуму не тягнули, його створили спільними зусиллями керівники, неспроможні співробітничати з нинішніми обласними лідерами ТУКЗ і найперше Ш.Фодо» [3]. Головні причини остаточного розколу ТУКЗ є наступні:

ТУКЗ не змогло висунути єдиного кандидата на виборах до ВР України. Районні лідери Берегівщини твердили, що обласний керівник Ш.Фодов не має шансів на перемогу. Але, незважаючи на це, він не знімає своєї кандидатури. Берегівці, як відомо, перемогу віддають М.Товту, представнику Президента України в Берегівському районі.

Диктаторські методи управління організацією, розрив зв'язків з іншими національно-культурними організаціями краю.

Фінансові порушення. Голову ТУКЗ звинуватили в нецільовому використанні фінансової допомоги з Угорщини: за останні 5 років жоден форинт не ліг на стіл районного керівника ТУКЗ [1; 3].

Лідери ФУОЗ вважають, що утворення двох організацій з однієї, не означає, що угорці краю будуть діяти вроздріб. Форум і ТУКЗ і надалі будуть захищати інтереси всього угорського населення краю – найбільшої національної меншини Закарпаття [3].

Лідер ТУКЗ Ш.Фодо прокоментував те, що відбулося, досить таки спокійно: «немає жодних підстав для драматизації ситуації» [26]. Берегівців він назвав егоїстичними (саме А.Далмай представляв Берегівську організацію ТУКЗ), такими, що

не хочуть відчутти труднощі угорців, які проживають поза межами Берегівського району [26]. Лінію на розкол А.Далмая він назвав особистими амбіціями, а зловживання у фінансовій сфері заперечив тим, що привів дані про те, куди направлялись гроші від фондів з Угорщини [1; 26].

Остаточний розкол в ТУКЗ мав відчутний резонанс не тільки в Закарпатті, а й в Угорщині. На своїй прес-конференції в Угорщині секретар ТУКЗ Л.Брензович та член правління М.Ковач проінформували громадськість та представників ЗМІ Угорщини про розкол ТУКЗ. У розколі був звинувачений і держсекретар Ч.Табайді, котрий відає справами угорців за кордоном. Свої пояснення тому, що сталося, дав і А.Далмай на зустрічі в Будапешті між лідерами ТУКЗ і ФУОЗ, яку організував Ч.Табайді. «Щодо результату зустрічі, – заявив Ш.Фодо, – то він полягає хіба що ось у чому: ми ще зуміли сісти за один стіл з А.Далмаєм» [2].

Після виборів 1994 р. і розколу ТУКЗ політична активність угорських національно-культурних товариств відчутно зменшується. Активність ТУКЗ почала зростати лише напередодні парламентських виборів в Україні 1998 р., коли організацію очолив молодий і енергійний політик М.Ковач. Ставши народним депутатом України він знову, в котрий раз починає активно працювати над втіленням у політичну практику проекту «Притисянський район», підтримуючи при цьому відносини з правлячими колами Угорської Республіки.

На його запрошення Закарпаття відвідав Держсекретар Міністерства закордонних справ Угорської Республіки Ж.Немет, якого супроводжували голова Відомства у справах закордонних угорців Т.Сабо, заступник голови Відомства І.Товт, начальник управління МЗС Угорщини Ч.Леврінц, радник з економічних питань С.Надь та ін. Гості зустрілися з керівництвом Закарпатської облдержадміністрації, а також Міністром України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від Чорнобильської катастрофи В.Кальченком. В ході офіційної зустрічі з керівництвом області Держсекретар наголосив, що Угорщина, вступаючи в НАТО та ЄС залишається сусідом України, і для Угорської Республіки дуже важливо мати з Україною стабільні відносини [27]. Ж.Немет поцікавився ходом втілення в життя проекту вільної економічної зони в Закарпатті, що відповідає домовленостям, яких було досягнуто між Україною та Угорщиною під час зустрічі лідерів двох держав у Будапешті в жовтні 1998 р. «Якщо цей проект буде реалізовано, то це дасть імпульс поглибленню двосторонніх зв'язків», – заявив Ж.Немет. Також голова угорської делегації цікавився, як іде створення відділу угорськомовних шкіл в рамках управління освіти, що передбачено протоколом VIII засідання Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин. «Уряд Угорщини, – сказав він, – бачить угорську національну меншину в Україні зв'язуючим ланцюжком між нашими країнами» [21]. Голова Закарпатської обласної державної адміністрації С.І.Устич висловив вдячність керівництву та народу Угорщини за надану значну допомогу населенню області під час повені.

20 січня угорська делегація взяла участь у засіданні правління Товариства угорської культури Закарпаття. Головний спеціаліст представництва МЗС України в м.Ужгород, а також головний спеціаліст у справах національностей та мовної політики Закарпатської облдержадміністрації для участі у вказаному засіданні головою ТУКЗ М.Ковачем допущені не були [21]. За наявною інформацією, М.Ковач попередньо вів переговори в м.Будапешті з високопосадовими особами угорського уряду, звертаючи їх увагу на наявні протиріччя між його Товариством та Товариством угорської інтелігенції Закарпаття (голова Ю.Дупка). За словами М.Ковача, необхідно зосередити політичне представництво інтересів закарпатських угорців за кордоном в руках однієї організації [6]. Ініціатива голови ТУКЗ була сприйнята угорською стороною позитивно

і йому був встановлений термін, щоб до 10-ї річниці створення Товариства угорської культури Закарпаття (до 28 лютого 1999 р.) ці питання були вирішені належним чином. У разі негативного їх вирішення, угорські організації Закарпаття будуть позбавлені з боку різних фондів та уряду Угорської Республіки допомоги, в тому числі фінансової. За отриманою інформацією, для угорської сторони не відіграло значної ролі, хто саме очолюватиме таку організацію, для них важливий сам факт створення організації, яка б зуміла сконцентрувати в своїх руках усі організаційні питання, що стосуються угорської меншини Закарпаття, а також самостійно займалася розподілом фінансової і матеріальної допомоги між існуючими в області угорськими громадськими об'єднаннями [6].

Слід сказати, що питання матеріальної допомоги хвилює не тільки керівництво ТУКЗ. Так, 21 жовтня 2001 р. в м.Берегово відбулась звітно-виборна конференція Форуму угорських організацій Закарпаття, в якій прийняло участь близько 340 делегатів і учасників, в тому числі гості з Угорщини [9]. Голова форуму Г.Кінч піддав критиці позицію Відомства у справах закордонних угорців МЗС Угорщини, яке, на його думку, дотримується хибної концепції «одна держава – одна організація» і віддає перевагу Товариству угорської культури Закарпаття, не дуже помічаючи інших. Виступаючи також вказували на недостатню допомогу угорцям Закарпаття з боку праматірньої держави, про несправедливе, на їх думку, ставлення до закарпатських угорців в Угорщині: «Хто завгодно може отримати громадянство або дозвіл на проживання, а нас часто не бажають визнати угорцями» [9].

28 лютого 1999 р. на запрошення керівництва Товариства угорської культури Закарпаття в області знову побувала делегація високопосадових осіб уряду і парламенту Угорської Республіки. У роботі звітно-виборчої конференції Товариства з угорської сторони взяли участь: Міністр Угорщини по нагляду за діяльністю спецслужб Л.Кевер, політичний Держсекретар МЗС Угорської Республіки Ж.Немет, голова Відомства І.Товт, Надзвичайний і Повноважний Посол Угорської Республіки в Україні Я.Кішфалві, генеральний консул УР в м.Ужгород Я.Немет, начальник головного відділу Міністерства освіти УР А.Єсед, начальник головного відділу Міністерства національної культурної спадщини УР Б.Елекеш, генеральний секретар, заступник голови урядової Незалежної Партії дрібних господарів Б.Бернат Варга, депутат НПДГ Д.Лер, референт відділу Міністерства освіти УР А.Сюч, від Угорської партії справедливості й життя Б.Дері, А.Міклош, заступник голови Незалежної партії дрібних господарів Л.Паллаг та ін. Із звітною доповіддю виступив голова ТУКЗ, народний депутат України М.Ковач. У своєму виступі він не зупинявся на досягнутих результатах (крім відкриття у м.Берегово угорського педінституту), а наголошував на проблемах, які були створені організації як з боку місцевих органів влади, так і деяких інституцій праматірньої країни. Що стосується перших, то, за його словами, практично немає позитивних зрушень, становище угорців регіону не покращується, навпаки, «чим далі, тим більше погіршується» [8].

Щодо зв'язків з урядовими структурами Угорщини, то він зазначив, що відносини не завжди відповідали очікуванням, і підкреслив, що навіть у Відомстві у справах закордонних угорців працювали службовці, які намагалися диктувати умови для закордонних організацій: «ТУКЗ має робити те, що ми скажемо, ба в іншому випадку перекриємо крани» [8]. За словами М.Ковача, уряд Угорщини мав би проконтролювати й матеріальну допомогу, яка поступає для підтримки закарпатських угорців через деякі фонди, наприклад «Нове рукостискання» (у виступі М.Ковач назвав образливо фонд «Нове рукообмивання» – А.Б.). М.Ковач навмисне критикував діяльність фонду, оскільки даний фонд підтримує більш тісні контакти з Товариством угорської інтелігенції Закарпаття (голова Ю.Дупка) [8].

Прозвучали на форумі і думки про те, що угорську інтелігенцію Закарпаття розділяла і розділяє боротьба за матеріальну допомогу, яка надходить з Угорщини.

Виступи з боку угорських гостей носили в основному привітальний характер, наголошувалось на необхідності підтримки зв'язків і в майбутньому. В цій ситуації доречно буде навести слова Надзвичайного і Повноважного Посла Угорської Республіки в Україні Л.Товта, який зазначив, що мав розмову з головою ТУКЗ М.Ковачем, і що йому, нарешті, вдалося переконати останнього, що він і члени Товариства угорської національної меншини є в першу чергу громадянами України, і коли у них виникають якісь проблеми, то насамперед їх слід вирішувати з органами місцевої влади. Л.Товт наголошував при цьому, що у керівників угорських товариств Закарпаття «ще нема достатнього досвіду міжнародної діяльності», і вирішуючи важливі справи, вони часом діють гарячково.

Отже, проаналізувавши діяльність угорських національно-культурних товариств на Закарпатті, можна зробити наступні висновки:

1.Інтереси угорської меншини всебічно репрезентуються цілим рядом національно - культурних товариств у всіх сферах життєдіяльності області: економічній (Спілка угорських підприємців), соціальній (Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття, Спілка угорських журналістів, Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство та ін.), політичній (Товариство угорської культури Закарпаття, Форум угорських організацій Закарпаття та ін.), духовній (Товариство угорської інтелегенції Закарпаття, Закарпатське угорськомовне наукове товариство та ін.).

2.Національно-культурні товариства угорської меншини краю можна поділити на організації з низьким, середнім і високим рівнем впливовості. Рівень впливовості НКТ залежить від наступних факторів: чисельності та організаційної структури, фінансових можливостей, участі чи не участі в політичному житті. До найбільш впливових організацій можна віднести: Товариство угорської культури Закарпаття, Товариство угорської інтелігенції Закарпаття та Форум угорських організацій Закарпаття.

3.До 1994 р. домінуючою організацією було Товариство угорської культури Закарпаття. Пізніше внаслідок різного роду розколів впливових товариств стало більше. Таким чином монополія впливу ТУКЗ закінчилася, і не без відповідних дій з Угорщину (мова в першу чергу йде про фінансування товариств).

3.Участь НКТ угорської меншини у суспільно-політичному житті краю в різні періоди розвитку була неоднаковою. Високий рівень спостерігався на початку 90-х рр. і напередодні виборів до ВР України та органів місцевого самоврядування. В інший час діяльність товариств була не так помітною.

1.Ваш С. Бунт на угорському кораблі // Закарпатська правда. – 1994. – 6 вересня.

2.Горват М. За один стіл ми ще сісти зуміли (Про розкол в угорській громаді Закарпаття) // Голос України. – 1994. – 3 листопада.

3.Далмай А. Ми нікого силоміць до Форуму не тягнули // Срібна Земля. – 1994. – 17 вересня.

4.Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – С.429 – 430.

5.Декларація прав національностей України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – С.9 – 10.

6.Довідка про стан, проблеми, та перспективи розвитку українсько-угорського співробітництва по Закарпатській області // Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф.195. – Оп.23. Канцелярія. – Спр.12. Листування з Кабінетом Міністрів, Адміністрацією Президента, Верховною Радою, міністерствами та

відомствами України з питань економічного і соціального розвитку області. – Т.5 (поч. 04 вересня – зак. 28 вересня 1998 р.). – На 128 арк. – Арк. 114 – 118.

7.Дупка Ю. Прикордонне співробітництво // Кордони єднання: проблеми міжетнічних відносин у Карпатському Єврореґіоні / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 19-21 квітня 2001 р.). – Ужгород: Карпати, 2001. – С.57 – 59.

8.Інформація заступника голови ОДА В.Приходька МЗС України про конференції присвячену 10-й річниці ТУКЗ // Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф.195. – Оп.23. Канцелярія. – Спр.78. Листування з міністерствами і відомствами про розвиток відповідних галузей. – Т.2 (поч. 01 березня – зак. 29 квітня 1999 р.). – На 222 арк. – Арк. 39 – 42.

9.Інформація про звітно-виборчу конференцію Форуму угорських організацій Закарпаття // Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф.195. – Оп.23. Канцелярія. – Спр.77. Довідки, інформації, звіти про роботу міськвиконкомів, райдержадміністрацій, відділів та управлінь облдержадміністрації, обласних установ та організацій. – Т.2 (03 серпня – 29 грудня 2000 р.). – На 166 арк. – Арк.106 – 197.

10.Інформація про X форум угорського самоврядування (31 жовтня 1998 р., с.Велика Бігань) // Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф.195. – Оп.23. Канцелярія. – Спр.87. Довідки, інформації, звіти про роботу міськвиконкомів, райдержадміністрацій, відділів та управлінь облдержадміністрації, обласних установ та організацій. – Т.9 (02 листопада – зак. 28 грудня 1998 р.). – На 141 арк. – Арк.36 – 38.

11.Закон України “Про національні меншини в Україні” // Голос України. – 1992. – 16 липня.

12.Кавсегі Е. Конференція товариства угорської культури // Закарпатська правда. – 1990. – 4 травня.

13.Кевер Д. Чим занепокоєні закарпатські угорці? (Виступ Д.Кевера від ТУКЗ на Першому всеукраїнському міжнаціональному конгресі 17.11.1991 р. в м. Одесі // Закарпатська правда. – 1991. – 30 листопада.

14.Кеслер В. Третя конференція КМКС на Закарпатті // Новини Закарпаття. – 1992. – 12 березня.

15.Лизанець П.М. Угорці Закарпаття: освітній та науковий аспект // Державне регулювання міжетнічних відносин на Закарпаття / Матеріали науково-практичної конференції. – Ужгород, 1997. – С. 91 – 102.

16.Мітряєва С. Національно-культурні товариства Закарпатської області. – Ужгород: Вид.-во В.Падяка, 2001. – 164 с.

17.Мигович І.І. Проблеми соціалізації основних етносоціальних спільнот Закарпаття // Державне регулювання міжетнічних відносин на Закарпаття / Матеріали науково-практичної конференції. – Ужгород, 1997. – С. 46 – 56.

18.Проект Закону України “Про спеціальну самоврядну адміністративну територію Закарпаття” // Новини Закарпаття. – 1992. – 1 лютого.

19.Проект Закону “Про Угорський автономний територіальний округ” // Вісник Березівщини. – 1992. – 22 лютого.

20.Програмна заява Демократичної ліги національностей Закарпаття // Карпатський край. – 1991. – 12 листопада.

21.Про перебування в Закарпатті політичного держсекретаря МЗС Угорщини п. Ж.Немета 19-20 січня 1999 р. // Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф.195. – Оп.23. Канцелярія. – Спр.6. Інформації про виконання постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України. – Т.2 (поч. 01 лютого – зак. 26 лютого 1999 р.). – На 106 арк. – Арк. 3.

22. Розкол – шлях у нікуди // Карпатська Україна. – 1992. – 9 липня.
23. Сабов В. Застой в молодом обществе // Единство-плюс. – 1992. – 25 апреля.
24. Угорськомовні хустяни відстояли свою школу // Соціал-демократ. – 2004. – 26 лютого.
25. Фодов Ш. Стратегічні інтереси угорців Закарпаття – добросусідські відносини між Україною і Угорщиною // Срібна Земля. – 1993. – 22 червня.
26. Фодов Ш. Немає жодних підстав для драматизації ситуації // Срібна Земля. – 1994. – 24 вересня.
27. Якісно нові передумови для співпраці // Новини Закарпаття. – 1999. – 23 січня.
28. Dupka Gy. Magyar polgárjogi mozgalom a kollektiv jogokért (részletek egy készülő monográfiából) // Együtt. – 2002. - №1. – III. / I. évfolyam. – P. 44.
29. Dupka Gy. Autonómia-törekvések Kárpátalján (monográfia-részlet) // Együtt. – 2003. - №7/2. – III. / II. évfolyam. – P. 80.

SUMMARY

A. Bereni. Activity of the hungarian national and cultural associations of Transcarpathia.

Article is analysing the activity of the 11 national and cultural associations of the hungarian national minorities. Main accent is made on the reasons of the splits in the TUKZ and showing the rate of the most influential associations. Article is based on the materials taken from the archives of the regional administration, which are used for the first time.